

Наш річк. Край - 1999,
№ 6-7 - с. 35-36

ВЕЛИЧ І ТРАГЕДІЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

День 15 березня 1939 року назавжди залишиться в пам'яті волелюбних краян, бо цього дня Закарпаття уперше за свою багатовікову історію офіційно здобуло своє справжнє державницьке ім'я — Карпатська Україна. Це був також один з етапів боротьби всього українського народу за відновлення державності на окремій частині українських земель.

Карпатська Україна не виникла на голому місці. Після розпаду Австро-Угорської монархії в 1918 р. постала Гуцульська республіка. Пробуджені з довголітньої летаргії закарпатські українці на народних маніфестаціях рішуче вимагали возз'єднання із своїми одноплемінниками по той бік Карпат у єдиній незалежній національній державі. 21 січня 1919 р. в Хусті відбулося засідання Всенародного Конгресу українського населення Закарпаття, на якому його делегати прийняли одностайне рішення "з'єднати Угорську Русь з Соборною Україною".

Карпатська Україна формувалася, жила і боролась у складних міжнародних умовах. Наприкінці 30-х років у Центральній Європі різко загострилася міжнародна обстановка, а світ знаходився напередодні війни. Чехословаччина, складовою частиною якої було і Закарпаття, перебувала в центрі суперечностей, що наростали з кожним днем. Великобританія і Франція поступово втрачали керівні позиції в Європі, які займали протягом усього міжвоєнного періоду. Натомість Німеччина перетворилася у головного арбітра, з нею змушені були рахуватися керівники урядів усіх європейських країн. Заручившись підтримкою Італії, Берлін все робив для того, щоб ліквідувати Чехословаччину. Однак здійснення цих намірів було можливе тільки, якщо Третій Рейх задовільнить територіальні претензії Угорщини, Румунії та Польщі.

Чехословаччина ліквідовувалась кількома етапами. Рішення Мюнхенської конференції та Віденського арбітражу (вересень—листопад 1938 р.) свідчили не тільки про початок її розпаду, але й значно ускладнили міжнародне становище Карпатської України, яка 8 жовтня 1938 р. одержала автономні права, а 11 жовтня був призначений перший автономний уряд краю, очолюваний Андрієм Бродієм. Рішення конференції та арбітражу слід розцінювати, перш за все, як значний успіх угорської дипломатії в здійсненні її реваншистських планів щодо Закарпаття. Однак навіть наслідки Віденського арбітражу, в результаті якого від Закарпаття до Угорщини відійшли південні райони з Ужгородом, Мукачевом та Береговом, не задовільнили Будапешт. Угорщина вимагала приєднання всього Закарпаття.

Переконавшись, що Німеччина поки що не погоджується на анексію Карпатської України, Угорщина почала організовувати терористичні акції в союзі з Польщею, яка домагалася встановлення спільного з Угорщиною кордону.

Августин Волошин, очоливши автономний уряд після арешту платного агента Угорщини А.Бродія, доклав чимало зусиль для створення власних збройних сил, які повинні були захищати терени Карпатської України. Карпатська Січ виникла у листопаді 1938 р. Вона відіграла важливу роль у захисті кордонів

Листівка Михайла Михалевича часів Карпатської України

краю від нападів терористів та проугорської "п'ятої колони", хоча в силу конкретних історичних обставин стати могутньою армією не змогла.

Після втрати Ужгорода, столицею Карпатської України став Хуст. Олександр Олесь яскравими барвами змалював його у своїй поезії:

*"Так — Хуст... О Хуст, чудесне місто,
Як нам ти сяєш променисто!
Парижі, Лондони, Бруксели
Хай відмінють пустомелі,
А з щирих українських уст
Звучить єдине місто: — Хуст."*

Хуст став свідком подій епохального значення в житті закарпатських українців, що привернули до Карпатської України увагу світової громадськості.

З початком 1939 року проводилася посилена підготовка виборів до Союму Карпатської України. В неділю, 12 лютого 1939 року о восьмій годині ранку вони розпочалися. Всього у них взяли участь 92,5 відсотка населення, з яких за Українське Національне Об'єднання проголосувало 92,4 відсотка. За ходом виборів уважно слідкували українці, що проживали в Канаді, Америці, Аргентині. Августин Волошин одержав на своє ім'я привітальну телеграму від українців Канади: "Просимо уряд Карпатської України передати нашим братам привіт. В неділю цього місяця очі 500000 українців Канади звернені до вас, брати і сестри з Карпатської України..." Німецький журналіст, акредитований в Хусті, захоплено писав: "Мені доводилось переїжджати через багато сіл, в яких маяв білий прапор (тобто, 98 відсотків проголосувало за УНО — М.В.). Я бачив, як селяни із захопленням в очах дивилися на той шмат полотна та гляділи на мене, немовби хотіли сказати: "Видиш нашу гордість, чужинче". Ви повинні гордитися національною свідомістю Вашого простолюддя".

14 березня 1939 року А.Волошин проголосив самостійність Карпатської України. На прийняття такого рішення, безперечно, вплинули фактори міжнародного характеру, зокрема, проголошення самостійності Словаччиною і вторгнення угорських військ на територію Карпатської України. Названі фактори свідчили про державний розпад Чехословаччини. Шість засідань Союму, які проходили 15 березня протягом трьох годин, стали історичними, бо на них були прийняті історичної ваги документи — про незалежність, державний устрій, назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України. Таємним голосуванням був вибраний президент. Ним став Августин Волошин, за якого проголосували всі послі. Перед присутніми виступив Михайло Брацдайко: "По тисячолітній неволі наша Земля стала вільною, незалежною та проголосує перед цілим світом, що вона була, є й хоче бути українською. І коли б навіть нашій молодій Державі не суджено було довго жити, то наш край назавжди залишиться українським, бо нема такої сили, яка могла б знищити душу, сильну волю нашого народу".

Незважаючи на величезну чисельну перевагу ворога, Карпатська Січ зробила опір угорським окупантам. Угорські власті змушені були визнати, що "під час березневих операцій на Карпатській Україні мадярська армія мала 72 убитих, 163 ранених, 4 зниклих безвісти і 2 полонених". Значно більшими (більше тисячі чоловік) були втрати захисників Карпатської України.

18 березня 1939 р. карпатські січовики припинили опір, однак окремі відділи Січі продовжували боротьбу в партизанських загонах. Невмирущою славою вкрили себе Федір Тацинець, Олександр Блестів, Дмитро Остапчук, Михайло Колодзінський-Гузар, Зенон Коссак-Тарнавський та сотні інших. Жорстокі репресії гортистів щодо карпатських січовиків були прикладом грубого порушення міжнародних угод у ставленні до військових полонених. Однак для агресора цей факт не мав ніякого значення.

Трагічним був кінець Карпатської України, трагічною була доля багатьох її творців і захисників. На наших очах відбувається хоч і запізнілий у часі, але закономірний процес повернення нам Августина Волошина і Карпатської України — яскравої сторінки нашої історії.

Микола ВЕГЕШ,

доктор історичних наук, лауреат премій
ім. академіка Івана Крип'якевича і Василя Гренджі-Донського